

Tiesībsarga 2015. gada konference
Tiesībsarga J. Jansona atskats uz pilsonisko un politisko tiesību jomā paveikto piecu
gadu laikā

09.12.2015.

Ievads

Pilsoniskās tiesības, kas iekļautas arī Satversmē, aizsargā tādas vērtības kā personas dzīvība, brīvība, drošība, cieņa, fiziskā un garīgā integritāte, privātā dzīve, domas, apziņas un reliģijas brīvība. Tāpat tās aizsargā ikvienu personu no diskriminācijas un nodrošina tiesības uz taisnīgas tiesas aizsardzību. Politiskās tiesības, savukārt, ir valsts demokrātijas mēraukla. Augstāko standartu ievērošana politisko tiesību aizsardzībā un nodrošināšanā liecina par to, ka valsts ir sasniegusi tādu demokrātijas līmeni, kurā ikvienam pilsonim vai pilsoņu grupai ir dota iespēja brīvi paust savus uzskatus, aizstāvēt savas intereses un ietekmēt valstiskos un sabiedriskos procesus. Zināms, ka pilsonisko un politisko tiesību ievērošana un aizsardzība nav valsts izvēle, un tā arī nav atkarīga no valsts resursiem. Taču ļoti bieži nākas dzirdēt, ka manis sniegtās rekomendācijas nevar izpildīt tieši finanšu trūkumu dēļ, kam negribu piekrist.

Kā redzams, tēmu loks ir ārkārtīgi plašs. Nenoliedzami, problēmaspekti cilvēktiesību nodrošināšanā un pozitīvas attīstības tendences ir vērojamas katrā no tām. Mans uzdevums ir raudzīties, lai izpildvara un parlaments, pirmkārt, tiesību aktos nostiprinātu valsts nostāju cilvēktiesību aizsardzībā un, otrkārt, lai piemērotāji pareizi izpildītu valsts noteiktos priekšrakstus.

Mana uzruna ietvers 2 daļas. Sākotnēji sniegšu vispārīgu informāciju un tad aplūkošu tēmas, kurām mana mandāta laikā tika veltīta īpaša uzmanība.

Vispārīgā informācija (iesniegumi/ pārbaudes lietas, monitoringa vizītes, tiesību aktu pilnveide, pieteikumi un viedokļi Satversmes tiesai, pētījumi)

Ik gadu pilsonisko un politisko tiesību jomā nemainīgi tiek saņemti un vērtēti vidēji 1500 rakstiskie iesniegumi, izskatītas 60 pārbaudes lietas un vidēji veiktas 15 vizītes uz slēgta tipa iestādēm. Ja raugāties, par kādiem jautājumiem iesniedzēji vēršas pie tiesībsarga, tad varu atbildēt, ka spektrs ir plašs. Iesniegumi tiek saņemti par tiesu, policijas, prokuratūras, ārstu, žurnālistu un visbeidzot valsts pārvaldes ierēdņu darbu. Ieslodzītās personas vēsturiski un arī šobrīd visaktīvāk pauž sūdzības par soda izpildes jautājumiem.

Īpaši esmu raudzījies, lai personas aizskarto tiesību gadījumā sākotnēji izmantotu iekšējos aizsardzības mehānismus. Mani neapmierina situācija, ka joprojām iestādes cilvēktiesību aizskāruma gadījumā neatzīst savu kļūdu un veidojas nebeidzamais riņķa dancis ar atrakstīšanos un visbeidzot tiesāšanos. Valsts iestādēm esmu sniedzis virkni ieteikumu un viedokļu par personas tiesībām uz privāto un ģimenes dzīvi, spīdzināšanas aizliegumu, savukārt šogad aktualizēju arī tēmu par mediju lomu vārda un izteiksmes brīvības nodrošināšanā, par ko diskutēsim rītdien.

Viens no maniem uzdevumiem ir sniegt Saeimai, Ministru kabinetam priekšlikumus attiecībā uz tiesību aktu izdošanu un grozīšanu. Esam ņēmuši dalību Saeimas komisijās, ministriju darba grupu sēdēs, sniedzot viedokļus un priekšlikumus par dažādiem likumprojektiem,

piemēram, par grozījumiem Civillikumā, Civilprocesa likumā, Kriminālprocesa likumā, Soda izpildes kodeksā, Ārstniecības likumā, par Patvēruma likumu un citos. Taču ir bijušas situācijas, kad ieteikumi netika atbalstīti un rezultātā biju spiests vērsties ar konstitucionālo pieteikumu Satversmes tiesā.

- 2012. gadā vērsos Satversmes tiesā par Ceļu satiksmes likuma 436.panta neatbilstību Satversmes 92.pantam (tautā sauktā “foto radaru lieta”). 2013. gada 28.martā Satversmes tiesa pieņēma spriedumu lietā Nr.2012-15-01, kurā nolēma, ka, piemērojot sodu par administratīvo pārkāpumu, kas fiksēta ar tehniskiem līdzekļiem, neapturot transportlīdzekli, ir jāievēro Satversmes 92.pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu.
- 2013.gadā iesniedzu konstitucionālo pieteikumu par Robežsardzes likuma 49.panta pirmās daļas, kas paredzēja robežsargiem aizliegumu apvienoties arodbiedrībās, neatbilstību Satversmes 102. un 108.pantam. 2014.gada 23.aprīlī Satversmes tiesa pieņēma spriedumu lietā Nr.2013-15-01 atzīstot, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo pamattiesības un tādejādi neatbilst Satversmes 108.panta otrajai daļai.
- 2015.gadā iesniedzu pieteikumu par Uzturlīdzekļu garantiju fonda likuma 5.¹ panta, kas paredz uzturlīdzekļu parādnieku personas datu publicēšanu, neatbilstību Satversmes 96. pantā iekļautajām tiesībām uz privāto dzīvi.

Viedokļi Satversmes tiesai

Nozīmīgs darbs tika ieguldīts viedokļu sagatavošanai Satversmes tiesai, jo daudzās lietās tiesībsargs tiek atzīts par pieaicināto personu lietā. Man rada gandarījumu tas, ka Satversmes tiesas un tiesībsarga secinājumi izskatāmajās lietās bieži ir sakrituši.

Pētījumi

Sistēmisku problēmu izpētei ir veikti šādi pētījumi:

- Tiesībsarga loma cilvēktiesību nodrošināšanā kriminālprocesā;
- Videonovērošana kā personas tiesību uz privāto dzīvi ierobežojums un tā pieļaujamās robežas;
- Pacientu cilvēktiesības, atrodoties psihoneiroloģiskajās slimnīcās;
- Personvārdu rakstība;
- Par personu, kam piešķirts alternatīvais statuss, pieeju sociālajai palīdzībai un sociālajiem pakalpojumiem;
- Anonīmie komentāri internetā, ja ar tiem aizskarts personas gods un cieņa;
- Latvijas tiesu prakse Satversmes 92.panta trešā teikuma tiešā piemērošanā valsts atbildības kontekstā;
- Tiesības uz taisnīgu tiesu nodrošināšana tiesas sēdēs, izmantojot videokonferenci.

Jau stājoties amatā norādīju, ka īpašu uzmanību veltīšu mazaizsargāto personu grupām. Līdz ar to šodienas pārskatā tiks izceltas tēmas, kurām veltīju īpašu uzmanību, un kur joprojām saglabājas daudzi problēmaspekti.

Personu ar garīga rakstura traucējumiem tiesību nodrošināšana

Manā stratēģijā personu ar garīga rakstura traucējumiem tiesību nodrošināšana tika izvirzīta kā viena no prioritātēm, jo šīs personas pieder pie vienas no sabiedrības mazaizsargātākajām grupām, kuriem pašiem ir ierobežotas iespējas aizstāvēt savas tiesības. Tādejādi, **pirmkārt, strādāju pie tiesību aktu pilnveides:**

- Civillikumā - par rīcībspējas institūta reformu;
- Kriminālprocesa likumā - par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļiem;
- Ārstniecības likumā - tika pieņemts 69.¹ pants par tiesību ierobežošanu personām, kuras ievietotas slimnīcā bez piekrišanas.

Pārskata periodā tika veiktas vizītes uz Valsts sociālās aprūpes centriem, psihoneiroloģiskajām slimnīcām. 2013. gadā tika nosūtīts apjomīgs ziņojums Saeimai par veselības aprūpes kvalitātes nodrošināšanu un tiesību uz brīvību un privāto dzīvi garantēšanu Valsts sociālās aprūpes centru klientiem.

Rīcībspējas institūta reforma

2013.gada 1.janvārī Latvijā stājās spēkā jaunais rīcībspējas ierobežošanas regulējums. Saskaņā ar jauno regulējumu rīcībspēju vairs nevar atņemt pilnībā. Savukārt, personas nemantiskās tiesības nevar ierobežot vispār. Biroja darbinieki 2013.gadā aktīvi iesaistījās procesā, apmācot atbildīgās iestādes un personālu par jauno tiesisko regulējumu. 2013.gada nogalē tika izvērtēti 2013.gada pirmajā pusgadā pieņemtie tiesu spriedumi par rīcībspējas ierobežošanu, kā rezultātā konstatēju virkni problēmu saistībā ar jaunā normatīvā regulējuma piemērošanu. Par to tika informēta Tieslietu ministrija. Izpēte liecināja, ka tiesas turpināja ierobežot rīcībspēju pilnībā vai noteica ierobežojumus jomās, kas nav ierobežojamas, piemēram, jautājumu izlemšanā, kas saistīta ar atrašanos valsts sociālās aprūpes iestādēs. Tika nepamatoti ierosinātas civillietas par personas atzīšanu par rīcībnespējīgu, nozīmētas tiesas sēdes, pieprasīti paskaidrojumi no personām, par kuru rīcībspēju tika iesniegti pieteikumi. Arī 2014.gadā tiesu praksē tika konstatēti tie paši trūkumi. Lai arī Tieslietu ministrija ir atzinusi un piekritusi problēmu esamībai un norādījusi, ka tās tiks risinātas, informējot un izglītojot tiesību normu piemērotājus, praktiski jāatzīst, ka **jaunā regulējuma piemērošanā vērojamas būtiskas nepilnības, kā rezultātā personu rīcībspējas ierobežojumi tiek noteikti neatbilstoši cilvēktiesībām.**

Cilvēktiesību ievērošana psihoneiroloģiskajās slimnīcās, pacientiem, kas stacionēti bez piekrišanas

2014.gada septembrī ar aktīvu manu līdzdalību tika pieņemts normatīvais regulējums (Ārstniecības likums papildināts ar 69.¹ pantu), kas regulē piespiedu līdzekļu un citu ierobežojumu piemērošanu psihoneiroloģiskajās slimnīcās. Likumā ir skaidri noteikts, ka Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā veicama pacientu ierobežošana, izmantojot ierobežojošus līdzekļus, taču līdz šim brīdim kārtība nav noteikta. Tas nozīmē, ka vairāk nekā gadu pēc likuma pieņemšanas nav noteikta kārtība, kad un kā būtu izmantojams fizisks spēks pacienta kustību ierobežošanai, kā būtu pielietojamas ierobežojošas saites vai siksnas, pieļaujama medikamentu ievadīšana pacientam pret viņa gribu vai persona ievietota novērošanas palātā.

Cilvēktiesību nodrošināšana, tiesai pieņemot lēmumus saskaņā ar Ārstniecības likuma 68.panta pirmo daļu

Ārstniecības likuma 68.panta pirmajā daļā ir noteikti gadījumi, kādos personai, kurai ir garīga rakstura traucējumi, ar tiesas nolēmumu var tikt ierobežota brīvība un sniegta psihiatriskā palīdzība pret viņas gribu. Ārstniecības likuma 68.panta devītā daļa paredz, ka tiesas sēdē, kurā tiesnesis izskata materiālus un lemj par psihiatriskās palīdzības sniegšanu psihiatriskajā ārstniecības iestādē bez pacienta piekrišanas, piedalās pacients (ja to pieļauj viņa veselības stāvoklis), prokurors, pacienta pārstāvis vai advokāts.

Jau 2012.gadā, sniedzot atzinumu pārbaudes lietas ietvaros, vērsu Ģenerālprokurora un Zvērinātu advokātu padomes uzmanību uz iesaistīto personu – prokuroru un valsts nozīmēto advokātu pasīvo rīcību, pārstāvot personas ar garīga rakstura traucējumiem tiesas procesos par psihiatriskās palīdzības sniegšanu bez personas piekrišanas. Lai paraudzītos, vai personu ar garīga rakstura traucējumiem pārstāvība tiesas procesā ir uzskatāma par efektīvu un cilvēktiesībām atbilstošu, 2014. gadā tika veikta izpēte par konkrētas tiesas nolēmumiem, un joprojām tika identificētas līdzīgas problēmas. Veicinot pareizas prakses piemērošanu, 2015.gadā tika organizēta tikšanās ar konkrētās tiesas pārstāvjiem un prokuratūru, lai panāktu kļūdu novēršanu turpmākajā darbā.

Informētā piekrišana

Visbeidzot vēlos minēt, ka psihiatriem lielāka uzmanība jāvelta pacienta informētās piekrišanas nodrošināšanai.

Ieslodzīto tiesību ievērošana

Ņemot vērā, ka ieslodzīto personu tiesību ievērošanai jau vēsturiski bijis jāpievērsta liela uzmanība, šaubos, vai ir kāda joma, par ko šo gadu laikā nebūtu veikta izpēte un sniegtas rekomendācijas.

Diemžēl jāatzīst, ka bieži rekomendācijām tiek pievērsta uzmanība tikai pēc tam, kad uz identisku problēmu ir norādījusi Spīdzināšanas novēršanas komisija (turpmāk – CPT). Kā piemēru varu minēt tādas jautājumus kā: * speciālo līdzekļu piemērošana uz mūžu notiesātajām personām, * videonovērošana dzīvojamās kamerās bez individuālā riska izvērtējuma un *privātuma nenodrošināšana īslaicīgo satikšanās telpās. Lai gan šos jautājumus aktualizēju vairākkārt ilgstošā laika periodā, tomēr šie cilvēktiesību pārkāpumi tika novērsti tikai pēc CPT kritikas un ECT sprieduma lietā par speciālo līdzekļu piemērošanu uz mūžu notiesātajiem.

Vēlos uzslavēt Tieslietu ministrijas un Ieslodzījuma vietu pārvaldes aktīvo rīcību pēdējos gados, strādājot pie notiesāto resocializācijas politikas pilnveidošanas gan praktiskajā darbā, gan normatīvajā līmenī - vietā būtu pieminēt kaut vai virkni veikto grozījumu Latvijas Sodpildes kodeksā.

Tomēr līdzās uzslavām vēlos vērst skatu arī uz nepadarīto un norādīt, ka personālpolitikas jautājuma sakārtošana, ieslodzīto vardarbības un hierarhijas izskaušana, uzturēšanās apstākļu nodrošināšana ieslodzījuma vietās, tai skaitā vides pielāgošana personām ar kustību traucējumiem, ir dienas kārtības jautājumi, kuros gaidu atbildīgo iestāžu aktīvāku, rezultatīvāku rīcību. Brīvības atņemšanas vietu apsekošanās esmu konstatējis, ka personu ar

invaliditāti aprūpe ikdienā tiek uzlikta citām ieslodzītajām personām, un ieslodzījuma telpās nav nodrošināti saprātīgi pielāgojumi personām ar invaliditāti. Par gaidāmajām iecerēm ieslodzījuma vietās, ceru, plašāk mūs informēs IeVP priekšniece.

Šogad IeM esmu sniedzis rekomendāciju pilnveidot tiesisko regulējumu un praksi, piemērojot speciālos līdzekļus konvojēšanas laikā. Nav pieļaujama roku un kāju dzelžu izmantošana vienlaikus. Kā sekmējas risināšanā, jautāšu šodien IeM pārstāvim.

OPCAT ratifikācija

Latvija vēl arvien nav parakstījusi un ratificējusi ANO Konvencijas pret spīdzināšanu un citādu cietsirdīgu, necilvēcīgu vai cilvēka cieņu pazemojošu apiešanos vai sodīšanu Papildprotokolu. 2012.gadā vērsos pie Ministru prezidenta, kurš informēja, ka nav mainījies politiskā nostāja jautājumā par Papildprotokola ratificēšanu. Atzīmēju, ka tiesībsarga institūciju nevar uzskatīt par efektīvu neatkarīgo preventīvo mehānismu Papildprotokola izpratnē, jo mēs neveicam preventīvas, regulāras vizītes uz slēgta tipa iestādēm, bet gan reaktīvās vizītes, balstoties uz saņemto informāciju par iespējamiem cilvēktiesību pārkāpumiem.

Piespiedu izraidīšanas procesa novērošana

2011. gada 16. jūnijā Imigrācijas likumā tika veikti grozījumi, kuros tiesībsargam tika deleģēta piespiedu izraidīšanas novērošanas funkcija. Piespiedu izraidīšanas novērošanas ietvaros tika veiktas izraidāmo ārzemnieku aptaujas, aizturēšanas vietu apsekošanas, kā arī biroja darbinieki ir piedalījušies vairākās faktiskajās izraidīšanās līdz izraidāmo personu izcelsmes valstij.

Esmu rekomendējis īpaši raudzīties, lai tiktu ievērotas izraidāmo personu procesuālās tiesības (tulka pieejamība; savlaicīga informēšana par piespiedu izraidīšanas lēmumu un iespējām to apstrīdēt).

2014.gadā Valsts policijai un Valsts robežsardzei rekomendēju neievietot ārzemniekus, kuri aizturēti Imigrācijas likumā noteiktajā kārtībā VP Īslaicīgās aizturēšanas vietās, līdz attiecīgo grozījumu pieņemšanai Aizturēto personu turēšanas kārtības likumā (turpmāk – APTKL), jo kriminālprocesa ietvaros aizturētajām un Imigrācijas likumā aizturētajām personām tiesību apjoms aizturēšanas telpās ir atšķirīgs.

Analizējot izraidāmo nepilngadīgo personu bez pavadības tiesību ievērošanu, konstatēju, ka bāriņtiesas formāli pilda likumā noteiktos uzdevumus. Turklāt konstatēti būtiski trūkumi tiesiskajā regulējumā. Tā piemēram, MK noteikumi Nr.707 „Kārtība, kādā Latvijas Republikā ieceļo un uzturas nepilngadīgi ārzemnieki bez vecāku vai aizbildņu pavadības” ir novecojuši un neatbilst mūsdienu prasībām. Noteikumi noteic, ka attiecīgās VP teritoriālās struktūrvienības amatpersona izdod rīkojumu par nepilngadīgā ārzemnieka ievietošanu audzināšanas iestādē (novecojusi terminoloģija), taču lēmuma par bērna ievietošanu bērnu aprūpes iestādē pieņemšana ir bāriņtiesas kompetencē u.tml. Esmu lūdzis IeM novērst trūkumus.

Visbeidzot atzīmēšu, ka 2015.gadā birojs ir pabeidzis darbu pie vadlīniju – metodoloģijas izstrādes izraidīšanas procesa novērošanai.

Starptautisko aizsardzību saņēmušo personu integrācijas problēmas

2012. gadā tika veikts pētījums, kura mērķis bija noskaidrot alternatīvo statusu ieguvušo ārzemnieku stāvokli valstī un sociālās palīdzības un pakalpojumu pieejamību. Pētījumā tika secināts, ka Latvijā netiek īstenota politika, kas būtu vērsta uz alternatīvo statusu ieguvušo personu integrācijas veicināšanu sabiedrībā. **Gribu atzīmēt, ka esmu savlaicīgi un pat proaktīvi vērsis atbildīgo iestāžu uzmanību uz integrācijas problemātiku, bet par nožēlu jāatzīst, ka Ministru kabinets manu secinājumu, ka valsts nenodrošina starptautisko aizsardzību saņēmušajām personām piekļuvi valsts izstrādātām, pastāvīgi funkcionējošām integrācijas programmām, nav izvērtējis pienācīgi un savlaicīgi.**

Šobrīd, apspriežot Saeimā likumprojektu "Patvēruma likums", esmu atkārtoti vērsis deputātu uzmanību pastāvošajai problēmai starptautisko aizsardzību saņēmušo personu integrācijai Latvijā, un nepieciešamību izveidot ne tikai vienas pieturas aģentūru, kas koordinētu starptautisko aizsardzību saņēmušo personu integrāciju, izstrādājot katrai personai individuālo integrācijas plānu (valsts valodas apguvi, (papildus) profesionālo iemaņu apguvi u.c.), bet iespējams apsvērt nepieciešamību ieviest integrācijas līgumu, kas tiktu parakstīts starp indivīdu un valsti.

Vēršu uzmanību uz to, ka valstī nepieciešamas ne tikai integrācijas politiskās pamatnostādnes, bet arī iestāde, kas ilgtermiņā spēj nodrošināt to realizāciju. Valsts nedrīkst pieļaut nepilsoņu un bezvalstnieku pulkam piepulcināt starptautisko aizsardzību saņēmušās personas, kas nespēj pieņemt valsts kārtību un integrēšanās nepieciešamību.

Tiesības uz taisnīgu tiesu

Sūdzības par personas tiesībām uz lietas izskatīšanu saprātīgos termiņos ir saņemtas piecu gadu garumā, kopš ieņemu amatu. Šī problemātika attiecināma gan uz krimināllietu, gan civillietu, gan administratīvo lietu izskatīšanu. Lai arī Grozījumi likumā „Par tiesu varu”, kas stājās spēkā 2013.gada 1.septembrī, paredz plašākas iespējas rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas priekšsēdētājiem efektīvi organizēt lietu izskatīšanu, tostarp kontrolēt lietu virzību saprātīgos termiņos, gan 2014. gadā, gan 2015.gadā esmu sniedzis vairākus atzinumus, kuros esmu konstatējis tiesību uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā pārkāpumu. Šajā ziņā būtiski uzsvērt, ka pārkāpuma gadījumā, likumdevējs ir paredzējis kompensējošo mehānismu apsūdzētajām personām, samazinot sodu. Attiecībā uz lietu izskatīšanas termiņiem, jānorāda, ka sakarā ar tiesu reformu, pārejot uz “tīrajām instancēm”, atsevišķos gadījumos esmu vērsis tiesu uzmanību uz nepieciešamību jo īpašu uzmanību pievērst lietas izskatīšanas termiņiem tajās situācijās, kad tiesa nav iekļāvusies likumdevēja noteiktajā pārejas periodā, kā rezultātā lieta citā tiesā uzsākta skatīt no jauna.

Ne mazāk būtisks un aktuāls ir jautājums arī par cietušo personu tiesībām uz kompensāciju, ja krimināllietā nav izskatīta saprātīgā termiņā. Šī pati problēma ir vērojama arī civillietu ilgstošas izskatīšanas gadījumos, jo normatīvajā regulējumā nav paredzēta kārtība, kādā valsts lietas dalībniekiem kompensē valsts pieļauto pārkāpumu. Vienīgā iespēja, kā saņemt kompensāciju par tiesību pārkāpumu, ir vērsšanās vispārējās jurisdikcijas tiesā, pamatojoties uz Satversmes 92.pantu.

Pozitīvi vērtēju tiesu sistēmā veiktās reformas, tajā skaitā tiesnešu skaita palielināšanu tiesās, tomēr tiesības uz taisnīgu tiesu nav iespējams nodrošināt bez kvalitatīvas un personām

pieejamas juridiskās palīdzības. Vēl arvien aktuāls ir valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības apjoms personām, kuras nevar atļauties algot advokātus savu ierobežoto resursu dēļ. Uzskatu, ka valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības apjoms nav pietiekams.

Juridiskā palīdzība administratīvajā procesā

2015.gadā tika uzsākta jautājuma izpēte par juridiskās palīdzības nepieciešamību administratīvajā procesā un iestāžu praksi advokātu piesaistē. Pētījuma ietvaros lūdzu tiesas, valsts pārvaldes iestādes un pašvaldības sniegt informāciju par advokātu piesaisti iestādes interešu pārstāvēšanai administratīvajos procesos laika posmā no 2013.gada 1.jūnija līdz 2015.gada 1.janvārim, lai noskaidrotu, vai šāda iestāžu prakse ietekmē lietu izskatīšanas tiesās, un var kavēt privātpersonu tiesības uz taisnīgas tiesas ievērošanu.

Lai arī Administratīvajā procesa likumā ir nostiprināts objektīvās izmeklēšanas princips, praksē ir pierādījies, ka mazaizsargātās iedzīvotāju grupas bieži vaicā pēc palīdzības administratīvajā procesā, tomēr saņemot valsts nodrošināto juridisko palīdzību administratīvajās lietās nevar. Savukārt valsts pārvaldes iestādes un pašvaldības, t.sk. to izveidotās kapitālsabiedrības, ar to struktūrā izveidotiem juridiskajiem dienestiem vai algotajiem juristiem, mēdz algot par budžeta līdzekļiem advokātus, juristus administratīvajās tiesvedībās.

Valsts pārvaldes iestāžu un pašvaldību sniegtie dati liecina sekojošo:

* no 80 valsts pārvaldes iestādēm, kas sniedza atbildi uz biroja pieprasījumu, 58 respondenti noliedza advokātu/advokātu birojus piesaistīšanu iestādes pārstāvībai tiesā, 3 respondenti, atbildēja, ka ir piesaistījuši juristus, savukārt 19 respondenti atbildēja, ka ir piesaistījuši advokātus/advokātu birojus, turklāt 12 no tiem apstiprināja advokātu/advokātu biroju piesaisti administratīvajos procesos;

* no 90 pašvaldībām, pie nosacījuma, ka pieprasījums tika nosūtīts visām pašvaldībām, 50 pašvaldības norādīja, ka nav piesaistījušas advokātus/advokātu birojus juridiskās palīdzības sniegšanai, 36 pašvaldības apliecināja, ka ir piesaistījušas advokātus, 3 pašvaldības norādīja, ka ir pieaicinājušas juristus, bet 1 pašvaldība norādīja, ka ir piesaistījusi gan juristus, gan advokātus. 17 pašvaldības apstiprināja, ka ir pieaicinājušas administratīvajā tiesvedībā advokātu/advokātu biroju.

Arī aptaujātās tiesas norādīja, ka iestādes pārstāvībai izmanto ārpalpojumu, tomēr iegūtā informācija apliecināja, ka šāda rīcība nav vispārpieņemta iestāžu praksē.

Aptaujātās tiesas kopumā kritiski vērtēja iestāžu ārpalpojumu saņemšanu pārstāvībai tiesās, uzsverot, ka iestādes pozīciju tiesā jāpārstāv kvalificētam iestādes juristam, un tikai izņēmuma gadījumā sevišķi sarežģītās lietās būtu pieļaujams piesaistīt ārējos juridisko pakalpojumu sniedzējus.

Par valsts apmaksātās juridiskās palīdzības administratīvajā procesā nepieciešamību tiesa primāri uzsvēra objektīvās izmeklēšanas principa nozīmi un tiesu aktīvo lomu administratīvo lietu izskatīšanā, taču atzina, ka valsts apmaksāta juridiskā palīdzība varētu būt vēlama lietās, kuras ir sarežģītas, papildus uzsverot, ka vērā ņemamas būtu katras personas individuālās īpašības (piemēram, vecums, izglītība u.c.).

Ievērojot minēto pozitīvi vērtēju Tieslietu ministrijas rīcību, izstrādājot grozījumus Administratīvajā procesa likumā, paredzot personai valsts apmaksātās juridiskās palīdzības nodrošināšanu sarežģītās lietās. **Tomēr no tiesībsarga mandātā ietvertās funkcijas – labas pārvaldības principa ievērošanas uzraudzība valsts pārvaldē – viedokļa vēlos īpaši vērst publisko personu uzmanību uz nepieciešamību ievērot Publiskas personas finanšu**

līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanas likuma 9.1 pantā ietverto aizliegumu slēgt līgumus par pakalpojumiem jautājumos, kuru risināšana ietilpst attiecīgās institūcijas amatpersonas vai darbinieka pienākumos.

Videokonferenču izmantošana

Šogad birojs turpināja jautājuma izpēti par videokonferenču izmantošanu tiesās un ieslodzījuma vietās. Šī gada jūnijā atbildīgajām institūcijām nosūtīju ziņojumu “Tiesības uz taisnīgu tiesu nodrošināšana tiesas sēdēs, izmantojot videokonferenci”, kurā norādīju uz konstatētajiem trūkumiem un sniedzu rekomendācijas situācijas uzlabošanai. Ar gandarījumu jāatzīst, ka veiktais pētījums tika atzīts par vērtīgu, un, pamatojoties uz to, profesionāļu vidū notikušas gan diskusijas, gan veikti konkrēti pasākumi situācijas risināšanai. **Tomēr vēl arvien ir aktuāli jautājumi par procesa dalībnieku tiesībām uz aizstāvību un pārstāvību, konfidenciālu saziņu ar juridiskās palīdzības sniedzēju tiesas procesā, kurā tiek izmantota videokonference.**

Zaudējumu atlīdzināšana nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā.

Tiesībsarga birojā tiek regulāri saņemti personu iesniegumi par pamattiesību aizskārumu, kas radies kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu procesā amatpersonu vai tiesas lēmumu vai rīcības rezultātā. Pērn ikgadējās konferences ietvaros visnotaļ detalizēti tika diskutēti par šo problēmu. Zināms, ka TM strādāja pie likumprojekta „Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu procesā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums”, kura mērķis ir novērst likumā „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu” konstatētos trūkumus, kā arī paredzēt iespēju atlīdzināt kaitējumu vai zaudējumus, kas personai radušies administratīvā pārkāpuma lietvedības gaitā. Kāpēc tāda kavēšanās, to, ceru, pastāstīs TM pārstāvis.